

K-U-L-T-U-R-A SA PANAHOON NG DISASTER: Tinig-Danas ng mga Bata sa Pagbaha

Alona Jumaquio-Ardales

De La Salle University

ABSTRACT

The study aims to analyze the stories of children regarding their experiences on flood in their locality. There were thirty six children who participated in *sinadyang kuwentuhan*, a well-planned conversation held in elementary school in their coastal community. All stories were generated and analyzed based on the mnemonic model of K-U-L-T-U-R-A (Jumaquio-Ardales 2015). This model has seven elements subdivided into three major components based on Alejo's concept of LOOB (1990). First, the *Abot-Málay* (consciousness) includes their *kaalaman o naiisip* (knowledge or personal thoughts) in times of disaster, identifying the *ugat o sanhi ng problema* (root cause of the problem), and describing the *lagay ng lugar* (local situation); second, the *Abot-Damá* (disposition) covers *tibok ng puso* (feelings) and *ugali* (attitude) in the midst of disaster; and third, the *Abot-Káya* (engagement) focuses on their *reaksiyon* (initial reaction) to adapt temporarily and *angking pagkilos* (committed action) based on their personal values and/or beliefs to respond to damages caused by natural and man-made calamities. In general, the K-U-L-T-U-R-A paradigm provided a holistic perspective in understanding a vulnerable sector because it describes the consciousness, disposition, and engagement of children during the prolonged flooding in their local community. The results of the study may help other stakeholders to become more culture-sensitive as they conceptualize and strategize DRRM programs both at the national and local levels.

Keywords: Disaster, flood, culture, children, discourse

PANIMULA

Ang mga pinsalang dulot ng disaster ay lubhang seryoso. Ayon sa pahayag ng dating UN Secretary-General Ban Ki Moon, "social and economic losses from disasters are out of control," sapagkat sa tala ng United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR) sa loob ng 20 taon (1992 – 2012) ay umabot na sa 4.4 bilyong tao ang mga napinsala at kalahati nito ay mga bata, 1.3 milyong tao ang mga namatay, at US\$ 2 trilyong halaga ng kabuhayan ang nasira (nasa Save the Children 2).

Naniniwala ang mga eksperto na ang paraan ng pagharap ng mga tao sa disaster na dulot ng pagbabago ng klima sa buong mundo ay nagbabago rin, “the past decade has seen a shift from centralized guidance for climate vulnerability, impact and adaptation assessment to the development of specific, often sectoral or place-based approaches” (UNEP iii). Sa ganitong paglipat mula sentralisado patungong desentralisadong paraan ng pag-angkop sa nagbabagong klima ay mahalagang tingnan ang kultura ng lokal na pamayanan sapagkat “disasters can no longer be viewed as merely meteorological phenomena divorced from social and cultural system” (Bankoff 152). Dahil ang paraan ng pagharap ng mga tao sa iba’t ibang anyo ng panganib ay sumasalamin sa taglay nilang paniniwala, pagpapahalaga, at pamumuhay na maaaring makatulong o hindi makatulong upang manatili silang ligtas sa loob at labas ng kani-kanilang tahanan.

Ayon sa UNICEF-Philippines, 40% ng mga táong apektado ng disaster ay mga batang nasa edad 17 at pababa kaya napapanahong pag-aralan ang tinig-danas ng mga bata sa panahon ng disaster, partikular ang matagalang pagbaha sa kanilang pamayanan. Ayon nga kay Timbreza, sa ganitong pagpupunyagi ay “mulí nating binabalikan ang karanasan ng buong bayan...upang bigyan ng panibagong-bihis nang sa gayon ay maging angkop sa kasalukuyang kalagayan...sa pamamagitan ng ganitong paraan ay unti-unting mapalulutang at mapauunlad ang katutubong katalinuhan” (viii-ix).

POOK-TIRAHAN: SITWASYON NG PAMAYANANG MALAPIT SA APLAYA

Isinagawa ang pag-aaral sa pamayanang malapit sa aplaya ng Bay, Laguna. Binubuo ito ng 15 barangay na sakop ang lupang may lawak na 4,160.76 ektarya. Sa Kautusan Blg. 23-08 ng Kagawaran ng Pananalapi, tinukoy na second-class municipality ang Bay. Matatagpuan sa bayang ito ang sentrong agusan ng Laguna de Bay. Ayon sa Laguna Lake Development Authority (LLDA), ang lawa ay may karaniwang lalim na 2.5m, may lawak sa ibabaw na 900 km², at may kakayahang sumalo nang humigitkumulang 2,250,000 m³ ng tubig. Sa pagbuhos ng malakas na ulan, umaapaw ang tubig sa lawa kaya bumabaha sa mga kabahayang malapit sa aplaya, mas tumataas at nagtatagal ang pagbaha sa Laguna kapag iniwasang bumaha sa Maynila dahil pinalalabas ang tubig mula sa ilog ng Marikina papunta sa Laguna de Bay habang umaagos o dumadaan sa Manggahan Floodway (Lasco & Espaldon nasa Ardales 49). Sanhi nito, lalong nagiging bulnerable ang mga pamayanang malapit sa aplaya, isa na rito ang Brgy. Tagumpay kung saan naninirahan ang mga batang kalahok sa pagaaral. Makikita sa mapa ang lokasyon ng Brgy. Tagumpay sa pinakadulong bahagi ng Bay, Laguna (Tingnan ang Figura 1).

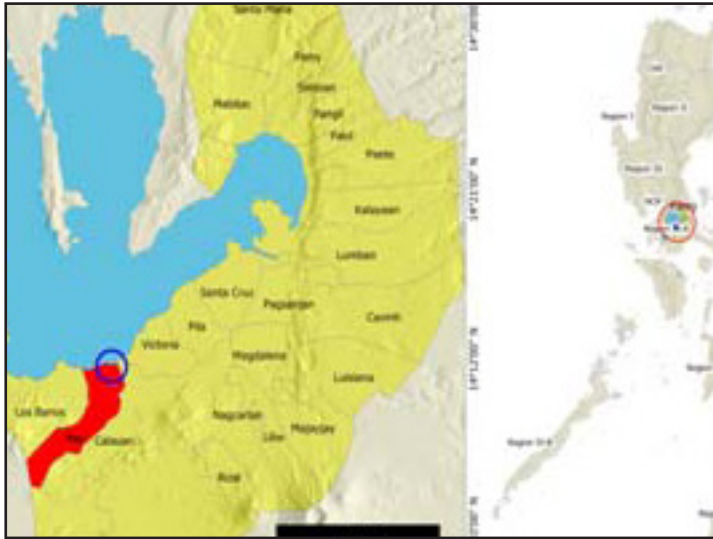

Figura 1. Brgy. Tagumpay, Bay, Laguna (pook ng pag-aaral).

Sakop ng Brgy. Tagumpay ang lupang may sukat na 63 ektarya. Makikita sa gawing hilaga nito ang Laguna de Bay, sa timog ang Brgy. San Isidro, sa kanluran ang Brgy. San Antonio, at sa silangan ang Brgy. Hanganan sa Calauan. Karaniwang hanapbuhay ng mga tao ang pagsasaka, pangingsda, konstruksiyon, pagtitinda, pangangalakal, pamamasukan, at iba pa. Batay sa isinagawang sarbey sa 15 sambahayan, ang karaniwang bilang ng mga miyembro ay nasa 4–7 katao ngunit may sambahayan ding umaabot sa 13 o higit pa. Katulad ng pamilya Garcia na may limang miyembro na nabubuhay sa pangangalakal at hindi madali para sa kanila na pakainin araw-araw ang limang bibig. Sa kabilang dako, ang pamilya Cruz ay may 15 miyembro dahil nakapisan pa rin sa mga magulang ang mga anak na nag-asawa dahil walang regular na hanapbuhay kaya sa kanilang mga magulang pa rin umaasa ng pagkain sa araw-araw. Mahirap ang kabuhayan ng mga tao sa pamayanan partikular sa Purok Uno sapagkat 53 sambahayan (35%) ay may buwanang kita na mababa pa sa PHP5,000 habang 50 sambahayan (33%) ay kumikita lamang ng PHP5,000–10,000. Sa kabilang dako, may ilang sambahayang kumikita ng PHP25,000 pataas, lalo na yaong may kapamilyang nagtatrabaho sa ibayong dagat. Sa pakipagkuwentuhan sa mga magulang at mga bata, natuklasang pangunahing problema nila ang pagiging kapos sa pang-araw-araw na gastusin, lalong nadaragdagan ang kanilang pinansiyal na problema kapag nasira ang bubong at mga gamit sa bahay dahil sa bagyo at/o baha.

Sa isinagawang pag-aaral ni Calzeta sa problema ng pagbaha sa Bay, Laguna, naitala na may pinakamataas na iskor sa Flood Risk Index (FRI) ang Brgy. Tagumpay. Resulta ito ng ebalwasyong may kinalaman sa: (a) Hazard Index, iskor na 0.92 (most hazardous to flood) tumutukoy sa naging lawak, lalim, at tagal ng pagbaha sa barangay; (b) Exposure Index, iskor na 0.53 (moderately exposed to flood) tumutukoy sa dami ng táong apektado sa panahon ng pagbaha sa lugar; (c) Vulnerability Index, iskor na 0.39 (moderately vulnerable) tumutukoy sa iliterasi, kahirapan, dami ng mga bata, bilang ng PWD sa pamilya, materyal na ginamit sa paggawa ng mga bahay, hanapbuhay, at regular na kita ng sambahayan; (d) Resilience Index, iskor na 0.75 (highly resilient) tumutukoy sa kasanayan sa paglangoy, kaalaman at kasanayan ng mga sambahayan sa paghahanda sa baha (188-222). Sa kabuuan, nakakuha ang Brgy. Tagumpay ng iskor na 0.26 sa Flood Risk Index kaya itinuring itona pinakabahaing lugar sa bayan ng Bay, Laguna (Tingnan ang Figura 2).

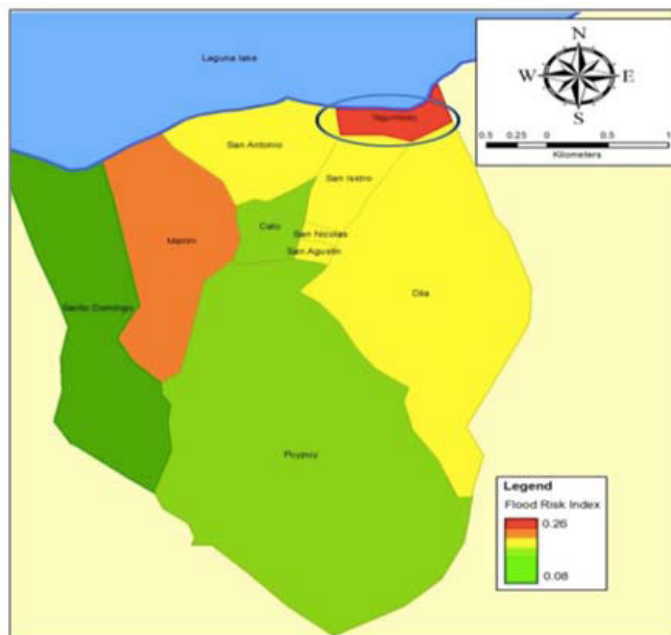

Figura 2. Flood risk map ng Bay, Laguna (Calzeta 2013, 217–218).

Bagaman nakakuha ng ‘highly resilient’ ang Brgy. Tagumpay sa iskor na 0.75, hindi ibig sabihin nito, maluwalhati silang nakararaos sa panahon ng matagalang pagbaha sapagkat may iba pang salik na nakaaapekto sa kanilang pagkabulnurable. Hindi ligtas ang kanilang kalagayang pangkapaligiran, lalo sa Purok Uno, dahil nakatirik ang mga kabahayan sa loob ng itinakda ng batas na 12.5m na bahagi pa rin ng Laguna de Bay (LLDA Res. No. 113, s.1999). Dagdag pa rito, apektado rin ang Brgy. Tagumpay sa problema ng pagbaha sa buong bayan ng Bay, Laguna,

dahil ayon sa pag-aaral ni Ardales, sanhi ito ng “lack of forest cover, impediments in the waterways, increased generation and improper waste management are major man made factors that contributed to flooding, aside from rainfall due to climate change” (49). Maituturing na bulnerable ang pook-tirahan ng mga bata hindi lamang dahil sa mapanganib nitong lokasyong malapit sa lawa kundi sa iba pang salik na hindi nakatutulong sa mga tao katulad ng kahirapan. Ang usapin ng disaster ay hindi lamang pinsalang dulot ng pagbagyo’t pagbaha kundi ng mga panlipunang estrukturang hindi naglalaan ng oportunidad para sa mga dukha upang makapamuhay nang maayos, ligtas, at may dignidad. Sa pahayag ni Cannon, “significant choice may be made to live in danger zones...people are ‘discounting’ the damage that may happen if and when a hazard strikes in order to justify the benef its of living in that location” (94-95). Mahalaga sa mga tao na may lupang pagtitirikan ng kanilang bahay upang makakilos nang malaya sa personal nilang espasyo. Hindi man ligtas ang kapaligiran sa Brgy. Tagumpay, patuloy silang naninirahan sa lugar na ito dahil dito nakatirik ang kanilang bahay na malapit sa kanilang hanapbuhay at direktang may kaugnayan sa pang-araw-araw nilang pamumuhay kasama ng mga kaanak at kapitbahay sa lokal na pamayanang nakararanas ng matagalang pagbaha.

TINGIN-SURI: KATANGIAN AT ISKIMA NG MGA BATANG KALAHOK

Ayon sa tala ng UNICEF, “over half a billion children are living in areas with extremely high levels of flood occurrence...[m]ost of them live in some of the world’s poorest countries” (11). Mapapansin sa...mapa na halos kulay pula (300–500 bata/metro kuwadrado) at kulay kahel (60–200 bata/metro kuwadrado) ang populasyon ng mga bata sa Pilipinas (Tingnan ang Figura 3).

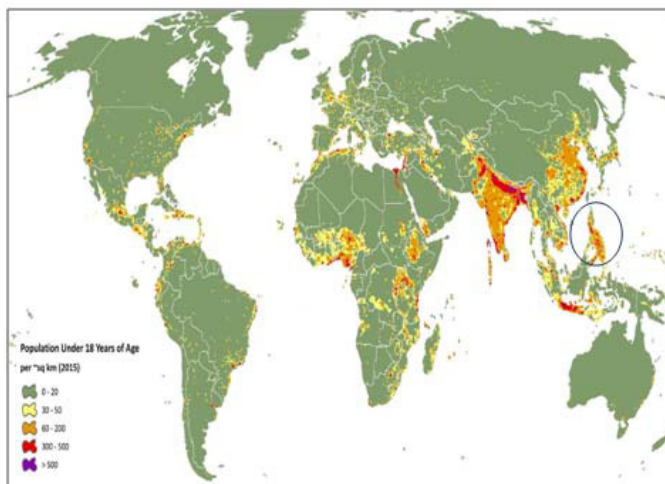

Figura 3. Distribusyon ng populasyon ng mga bata sa mundo (UNICEF 2015).

Marami ang batang Pilipino sa bansa kaya mahalagang pag-ukulan ng masusing pagaaral ang kanilang sektor na nakararanas ng matinding pagbaha sa bulnerableng pamayanan. Sa nakalap na datos mula sa lokal na tanggapan ng DSWD, ang bilang ng mga bata sa Brgy. Tagumpay ay nasa 1,003 (35%) ng kabuuang populasyon na 2,850 katao. Sa naunang mga pag-aaral, natuklasang may kinalaman ang edad kung kailan maaaring panghawakan ang pahayag o kuwento ng mga bata, “by the age of 10 or 11, children are no more vulnerable to suggestions than adults” (Cole & Loftus 195 nasa Pezedk & Roe 198) kaya minabuting makipagkuwentuhan sa mga batang saklaw ang ganitong edad. Dagdag pa rito, ang naging karanasan ni Carandang at kaniyang team sa pagtugon sa disaster, “we consistently discovered that children were the barometers of the psychological and emotional climate of their families and community...they were the best and most natural entry points” (2, 120), bunga ito ng katangian ng mga bata na tapat sa kanilang naiisip at nararamdaman. Nakakuha ng 36 batang kalahok na pinahintulutan ng kanilang mga magulang o pinakamalapit na kamag-anak. Hinati ang mga bata sa dalawang pangkat, ang mga batang edad 9–12 sa umaga at mga batang edad 13–17 sa hapon (Tingnan ang Talahanayan 1).

Talahanayan 1. Katangian ng mga batang kalahok sa pag-aaral

Mga Kalahok	Kasarian			Edukasyon			Kaugnay na impormasyon ng pagiging bulnerable
	Edad	Lalaki	Babae	Elem	HS	OSY	
22 mga bata	9–12	7 (32%)	15 (68%)	22 (100%)	0	0	<ul style="list-style-type: none"> - may ilang kalahok na kinakapos ng pagkain (almusal o ulam sa tanghalian) - may tumutulong sa magulang na magtinda, ang iba naman ay nagrorolyo ng papel (may kinalaman sa subcontracting) - may hinahayaang gumala sa bayan kahit alas-10 n.g. - may nakaranas na saksihan ang matinding pambubugbog ng kaniyang tatay sa kaniyang nanay at kailangang isugod sa ospital
14 mga bata	13–17	6 (43%)	8 (57%)	2 (14%)	9 (65%)	3 (21%)	<ul style="list-style-type: none"> - ang isang kalahok na 15 taong gulang ay may anak na pitong buwan at walang hanapbuhay ang 17 taong gulang na tatay ng kaniyang anak - may mga kalahok na maraming sugat sa balat - may tumutulong sa mga magulang na mangalakal ng basura - may dalawang kalahok na mabagal ang kakayahan sa pag-iisip kaya nasa elementarya pa lang - may huminto sa pag-aaral dahil sa kahirapan at namasukang tindera dahil gustong makaipon para makapagkolehiyo - may ulilang nakikitira sa lolo at lola dahil namatay ang kanilang tatay na OFW na hiniwalayan ng kanilang nanay

Nagsagawa ng mga sesyon kasama ang mga bata sa loob ng tatlong buwan, Enero hanggang Marso. Pinili ang araw ng Sabado upang hindi magambala ang pagpasok sa paaralan at iba pang gawaing mahalaga sa mga batang kalahok (Hal. paggawa ng kanilang proyekto, pagpapakumpil, paglalaro, at paggala kasama ng mga kaibigan). Inayos nang pabilog ang mga upuan kaya magkakaharap ang lahat. Naglaan ng ilang minuto para sa maikling kumustahan at palaro upang mapalagay ang loob ng mga bata. Bilang tanda ng pasasalamat, may ibinahaging pagkain at token na flashlight na may pito sa kabilang dulo. Sa proseso ng pagkalap ng datos, hindi kaagad pinagusapan sa unang Sabado ang karanasan ng mga bata sa pagbaha bagkus ay unang inalam ang iskima ng mga kalahok tungkol sa kanilang sarili, pamilya, at kapitbahayan sa pamamagitan ng mga larawang-guhit. Batay sa literatura, hindi na bago ang pagaaral tungkol sa larawang-guhit ng mga bata dahil ayon kina Thomas & Silk (1990) nagsimula ito noon pang huling bahagi ng ika-19 na siglo at ginamit sa: (1) pagsusuri ng kanilang personalidad alinsunod sa teoryang sikoanalitiko ni Freud; (2) siyentipikong klasipikasyon ng kanilang tandang pandamdamin o emotional indicator na pinag-aralan nang husto ni Koppitz (1968); at (3) pagkuha ng pananaw tungkol sa mga paksang mahalaga at malapit sa kanilang kalooban kaugnay ng mga suliranin at kinabukasan ng mundo (nasa Farokhi & Hashemi 2220). Pansining malapit sa ikatlong intensiyon ang paggamit ng larawang-guhit sa kasalukuyang pag-aaral. Bukod sa pagguhit ng mga bata ay mayroon ding ibinigay na mga tanong para maiproseso ng mga kalahok ang kanilang iginuhit na larawan. Ito ang mga sumusunod: Ano ang pakiramdam ng sarili mo sa larawan? Ano ang pinakagusto at pinakaayaw mo sa larawan? May gusto ka bang baguhin sa larawan? Bakit?

Batay sa datos, ang iskima ng mga bata tungkol sa kanilang sarili ay nakangiting mga mukha. Ipinakita ng mga larawan na masaya ang mga kalahok. Anila, masaya sila dahil kasama ang sariling pamilya sa araw-araw. Mahalagang tandaan ito sa panahon ng disaster na hindi mapawalay ang mga bata sa pamilya sapagkat ang kanilang iskima sa sarili ay may direktang kinalaman sa pamilya dahil kusa itong lumabas sa kanilang pagpapaliwanag sa mga larawang-guhit na may nakangiting mukha (Tingnan sa Figura 4).

Kasunod nito, ang iskima ng mga bata tungkol sa kanilang pamilya. Napansing halos magkapareho ng dami ang mga larawang-guhit ng mga pamilyang nasa loob ng bahay at mga pamilyang hindi nakasilong sa bahay. May ibang larawang nagpapakita ng pamilyang nagtutulungan, tatay at nanay na nagtrabaho, at anak na nag-aaral (Tingnan ang Figura 5).

Figura 4. Larawang-guhit ng mga kalahok tungkol sa sarili.

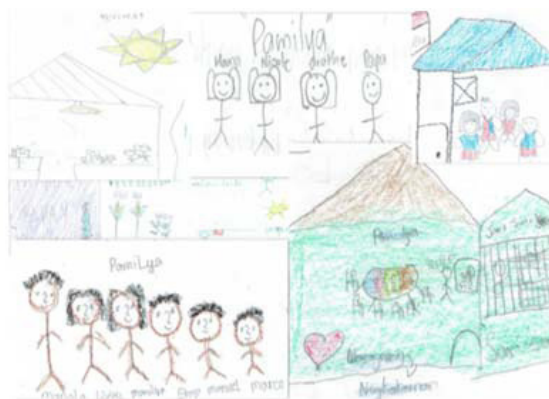

Figura 5. Larawang-guhit ng mga kalahok tungkol sa kanilang pamilya.

Makikita sa mga larawang-guhit na may mga pamilyang nasa loob ng bahay habang ang iba'y nasa isang espasyo lamang. Ang paliwanag nila rito, hinaharap ng kanilang pamilya ang buhay sa araw-araw anuman ang kahinatnan, anila, sa hirap at ginhawa lahat sila ay sama-sama. Isa na rito ang kalagayan ng kanilang bahay malapit sa aplaya. Ang mga pamilyang nasa loob ng kanilang bahay o tirahan ay may kaugnayan sa panimulang pag-aaral na isinagawa ni Jumaquio-Ardales:

napansin ang emosyon sa kanilang boses at ekspresyon ng mukha na mahalaga para sa kanila na manatili sa loob ng sariling bahay... nakabatay sa pagpapahalaga sa sariling espasyo ang angking pagkilos... lalo na sa kanilang bahay dahil mahalaga para sa kanila ang gumalaw at matulog sa sarili nilang espasyo, sa kanilang barong-barong, sa sarili nilang tahanan...(113)

Subalit isang katotohanan sa panahon ng disaster, “persons or groups of persons who have been forced or obliged to flee or to leave their homes or places of habitual residence...to avoid the effects of...natural or human made disasters” (UN-OCHA 1). Ang palagiang tugon ng pamahalaang lokal at nasyonal tuwing may bagyo at pagbaha sa pamayanan ay magbakwit ang mga sambahayan. Sa sitwasyon ng paglikas, itinuturing na matigas ang ulo ng mga mamamayang ayaw magbakwit at hindi kinikilala ang kultura ng mga tao kung bakit nais manatili sa personal na espasyo, sa sarili nilang bahay.

Sinubukan ding maunawaan ang iskima ng mga bata sa kanilang kapitbahayan. Pangunahing lumabas sa iginuhit na mga larawan ang pisikal na mga kabahayan at bahagi ng kalikasan katulad ng puno, bukid, bundok, at araw. Napansing hindi kasama sa kanilang iginuhit ang lawa samantalang naninirahan sila malapit sa aplaya. Napunang iginuhit ang mga bahay nang maraming beses na nagpamalas ng pagpapahalaga ng mga kalahok sa espasyong tirahan sa kanilang komunidad. Sa paglalarawan ng problema ng mga kapitbahay, tanging iginuhit ng mga bata ang tsismisan sapagkat anila, lagi itong pinagmumulan ng hindi pagkakaunawaan sa kanilang kapitbahayan (Tingnan ang Figura 6).

Figura 6. Larawang-guhit ng mga kalahok sa kapitbahayan.

Ayon kay Thiele, “...the community of family is nested within the larger community of neighborhood, village, town, and intersects with communities of friends and colleagues. These communities, in turn, are nested within national and global communities, and the planetary community of life” (173). Lahat ng tao sa bawat komunidad ay magkakaugnay sapagkat ang pamumuhay ng isa ay may epekto sa pamumuhay ng iba, tuwiran mang nakikita o hindi ng sariling mga mata. Ang isahang galaw at pasiya ay maaaring magbigay ng gaan o pasakit sa marami. Katulad ng tapon-luho ng isang pamilya ay maaaring gutom-kawalan ng kabila kaya mahalagang maging malay sa pamumuhay ng bawat isa.

Sa hangaring matiyak ang iskima ng mga bata tungkol sa kanilang sarili, pamilya, at kapitbahayan, muling naghanda ng gawain pagkalipas ng isang buwan. Sa pulong na isinagawa, binigyan ang bawat kalahok ng hugis-taong yari sa papel upang isulat ang kanilang tugon sa mga pangungusap na hindi tapos: *Ako ay batang.../ Ang buhay ko ngayon ay.../ Ang problema ng pamilya ko.../ Gusto kong mabago sa aming pamilya na.../ Ang problema ng aming mga kapitbahay.../ Gusto kong mabago sa aming kapitbahay na...*Sa pangkalahatan, lumabas sa datos na ang pananaw sa sarili ng mga kalahok bilang bata ay masipag, mabait, at may pangarap sa buhay. Halos lahat sa kanila ay nagsabing masaya kahit may problema, maliban sa dalawang kalahok na malungkot dahil sa pagkamatay ng kaniyang ama, at ang isa naman ay dahil nawala ang kaniyang paboritong laruan. May mga nagsabing mahirap na masaya, minsan masaya/ minsan malungkot, at nagkakagulo ang kanilang pamilya. Patunay ito na bagaman kasama ng mga kalahok ang kanilang pamilya, hindi perpekto ang ugnayan na laging masaya dahil sadyang iyon ang katotohanan ng buhay. Dagdag pa rito, tinukoy na problema ng kanilang pamilya ang kakulangan/ kakapusan sa pera, walang trabaho ang magulang, walang makain, maysakit, paano makatapos ng pag-aaral, laging baha, at kung paano mapaayos ang nasirang bahay. Napuna sa naging sagot ng mga kalahok na maraming detalye tungkol sa kanilang bahay katulad ng gusto nilang magkaroon ng bagong gripo, maipaayos ang bintana, dingding, pinto, at iba pa. Samantala, nakita naman nilang problema ng kapitbahayan ang pagtitsismisan, pagaaway, kakulangan sa pera, at walang makain. Nais ng mga batang kalahok na huwag na sanang magtitsismisan ang kanilang mga kapitbahay para maiwasan ang gulo, sa halip anila, magtulungan at magkaisa (Tingnan ang Figura 7).

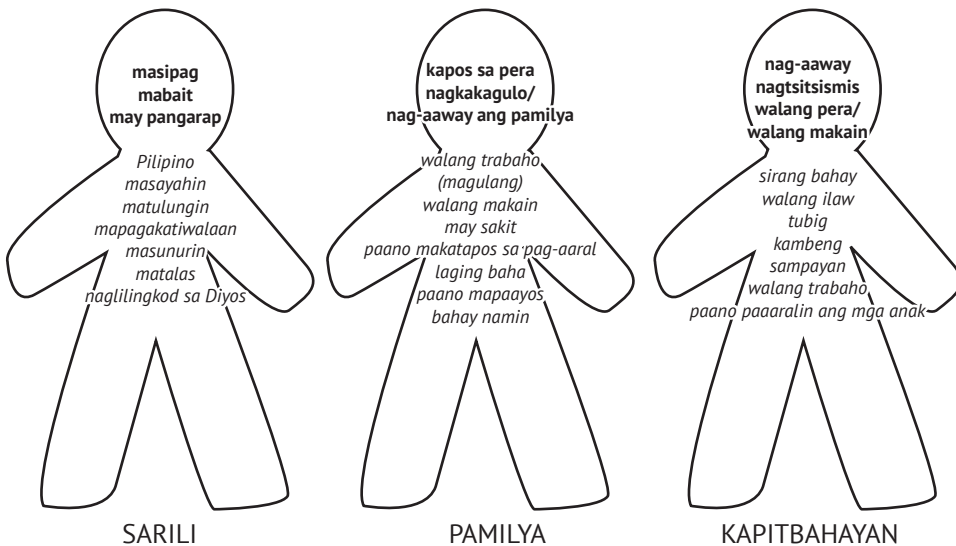

Figura 7. Iskima ng mga bata tungkol sa kanilang sarili, pamilya, at kapitbahayan.

Batay sa ginamit na dalawang instrumento na isinagawa na may pagitan ng isang buwan, natuklasang may pagkakatulad ang nakalap na datos tungkol sa iskima ng mga batang kalahok: (1) ang pagiging masaya ng sarili; (2) pagpapahalaga sa bahay ng kanilang pamilya; at (3) pagnanais na matigil ang tsismisan sa kanilang kapitbahayan (Tingnan ang Talahanayan 2).

Talahanayan 2. Magkatulad na detalye sa iskima ng mga bata tungkol sa sarili, pamilya, at kapitbahayan

Kategorya	Iskima ng mga batang kalahok		
	Mula sa larawang-guhit	Mula sa hugis-tao	Detalyeng magkatulad
sarili	nakangiting mukha, masaya dahil kasama ng pamilya	masipag, mabait, may pangarap at masaya	masaya
pamilya	pamilyang nakasilong man o hindi sa sariling <u>bahay</u> ay laging magkakasama sa hirap at at ginhawa	pamilyang kapos sa pera at nag-aaway kaya sana huwag ng magkagulo; mapaayos ang <u>bahay</u> magkaroon ng magandang buhay	bahay
kapitbahayan	kailangan ng mga puno at mga bahay sa tirahan ng mga tao at baguhin ang ugaling <u>pakikipagtsismisan</u> sa kapitbahay	nag-aaway, nagtsismisan, walang pera/walang makain kaya sana huwag ng magtsismisan at magkagulo sa halip magtulungan at magkaisa	tsismis

Sa pangkalahatan, ang iskima ng mga kalahok tungkol sa kanilang sarili ay nakatuon sa positibong disposisyon (pagiging masaya); habang sa kanilang pamilya ay nagpapahalaga sa uri ng samahan (sa hirap at ginhawa) at tirahan (bahay); samantalang sa kanilang kapitbahayan ay tungkol sa kapaligirang pisikal (kalikasan) at sosyoemosyonal (away sanhi ng tsismisan). Malaking maitutulong na maunawaan ang iskima ng mga bata dahil sa panahon ng disaster ay maaaring palutangin at pakinabangan ang kanilang positibong disposisyon; mabigyan ng konsiderasyon kung gaano kahalaga sa mga bata ang pamilya at kanilang sariling bahay; at mapag-ukulan ng pansin ang pisikal at sosyo-emosyonal nilang kapaligiran sa pakikisalamuha sa kapitbahayan.

Sa bahaging naunawaan na ang katangian at iskima ng mga kalahok sa kanilang sarili, pamilya, at kapitbahayan ay saka pa lamang nagkaroon ng bahaginan tungkol sa karanasan ng mga bata sa matagalang pagbaha sa kanilang lokal na pamayanan. Isinagawa ang sinadyang kuwentuhan sa buwan ng Pebrero, hindi ito panahon ng tag-ulan kaya walang baha sa kanilang pamayanan. Mahalaga ang distansiya ng panahon bago nakipagkuwentuhan sa mga bata tungkol sa matagalang pagbaha sa kanilang pamayanan sapagkat “to ask someone and talk about the disaster when he has not distanced himself from it may be too traumatic and distressful” (Ladrido-Ignacio at Perlas 210). Sa alaala ng mga bata, matagal nang nakalipas ang huling bagyong puminsala sa kanilang tirahan (bagyong Glenda, Hulyo 2014).

K-U-L-T-U-R-A: TINIG-DANAS NG MGA BATA SA PAGBAHA

Nakatuon ang pagsusuri sa nilalaman ng kuwentuhan kaugnay ng disaster at hindi sa personal na identidad at paraan o tono ng pagsasalita ng mga kalahok kaya hindi na ginamit ang mga simbolong panlingguwistika batay sa sistema/ kumbensiyon ng transkripsiyon (Jefferson 80-93, nirebisa ni Van Dijk 313-314). Sa proseso ng pagoorganisa at pagsusuri ng datos, ginamit ang modelong mnemonic na K-U-L-T-U-R-A (Jumaquio-Ardales 108-109) na may pitong elemento upang ilarawan ang tinig-danas ng mga bata sa panahon ng disaster. Nakabatay ito sa konsepto ng LOOB ni Fr. Alejo na Abot-málay, Abot-damá, at Abot-káya (80-106). Una, nakapaloob sa Abot-málay ang kaalaman o naiisip ng mga kalahok sa panahon ng disaster, gayundin ang pagmalay sa ugat ng problema at lagay ng lugar; ikalawa, bahagi ng Abot-damá ang tibok ng puso o kanilang damdamin gayundin ang ugaling ipinamalas sa panahon ng disaster; panghuli, saklaw ng Abot-káya ang kanilang reaksiyon upang pansamantalang makaraos o makatawid at ang angking pagkilos na nakaugat sa kanilang pagpapahalaga kaya paulit-ulit itong gagawin anuman ang mangyari. Nais linawin na bagaman sinundan ang balangkas ng Abot-málay, Abot-damá, at Abot-káya tungkol sa konsepto ng loob ni Fr. Alejo ay inilapat ito sa pitong elemento ng K-UL- T-U-R-A upang maituon ang pagtalakay-suri sa disaster. Katulad ng pahayag ni Lumbera, “sa una tila magkakahiwalay ngunit sa dakong huli ay magkakaugnay” (nasa Alejo 1990), ito ang nagsilbing inspirasyon upang pagsama-samahin ang pitong titik hanggang sa nabuo ang K-U-L-T-U-R-A:

Abot-Málay

K - aalaman o naiisip sa panahon ng disaster

U - gat o sanhi ng problema

L - agay ng lugar

Abot-Damá

T - ibok ng puso o damdamin

U - gali o katangiang ipinamalas

Abot-Káya

R - eaksiyon upang makatawid o pansamantalang makaraos

A - ngking pagkilos na nakaugat sa personal na pagpapahalaga at paniniwala kaya paulit-ulit na gagawin anuman ang maging kahinatnan o resulta

KAALAMAN/NAIISIP SA PANAHOON NG DISASTER

Ang unang bahagi ng K-U-L-T-U-R-A kaugnay ng Abot-málay ng mga bata ay tungkol sa kanilang kaalaman o naiisip sa panahon ng disaster. Ang unang pumasok sa isip

ng karamihan ng mga bata kapag nabanggit ang pagbaha ay tungkol sa paglikas. Sa simula ng kuwentuhan, nabanggit ng mga bata na, “Nagtataas kami ng gamit, magiibak (wit) po, mag-eempake, mag-iisip kung saan lilikas.” Ang ganitong pahayag ng mga kalahok ay sumasalamin sa bulnerableng lokasyon ng kanilang tirahan dahil malapit sila sa aplaya, mababa ang lugar lalo sa Purok Uno kaya lagpas tao ang tubig kapag bumaha, anila, “Nagtataas kami ng gamit at naghahanda sa paglikas.” Sa daloy ng kuwentuhan, ibinigay ang kasunod na tanong, “Ano pa ang naiisip n’yo kapag narinig ang salitang ‘pagbaha?’” Halos sabay-sabay na sumagot ang mga bata, “Natatakot!” Sa bahaging ito, napansing nagkaroon ng integrasyon ang isip at damdamin ng mga kalahok dahil tumagos sa loob ng kanilang pandamá ang pagmalay sa problema ng pagbaha. Ang ideyang ‘mag-empake’ at emosyong ‘natakot’ ay nagsalubong, nagtagpo, at nagtalaban. Nagpamalas din sila ng pag-aalala sa mga mahal sa buhay na maaaring maapektuhan ng pagbaha, ang sambit ng isa, “kasi po maraming p’wedeng masaktan sa pagbaha.” Napansin sa sagot ng edad 9–12, nakatuon sa bilin ng kanilang magulang na ingatan ang sarili, “diyan lang sa tabi, mag-ingat daw po, lumayo sa linya ng kuryente, lumayo sa babagsak na puno,” inutusan din sila ng magulang na tumulong bagaman limitado, “i-charge ang cellphone.” Samantalang ang mga batang nasa edad 13–17 ay hindi lamang nakatuon sa sarili kundi may kinalaman sa buong pamilya dahil kanilang iniisip ang ibang pamilyang malalayo, maraming nagkakasakit; gayon din ang bilin ng mga magulang, “i-monitor ang pagtaas ng tubig, magdasal, mag-ready, i-charge ang flashlight, ‘yung mga personal at mahalagang bagay i-safety na, itaas ang mga gamit, ilagay sa plastik ang mga gadget.” Kung muling babalikan ang bilin ng mga magulang sa mga batang kalahok, napuna ang pahayag ng edad 9–12, “d’yan lang sa isang tabi.” Marahil nais ng mga magulang na kontrolin ng mga bata ang kanilang kilos na huwag malikot, maglaro sa tubig, o lumabas ng bahay. Bilin ng magulang sa mga bata, “d’yan lang sa isang tabi,” ito ang tandang-tanda ng mga kalahok na binanggit sa kuwentuhan. Kung mananatili ang mensaheng ‘d’yan lang sa isang tabi’ pagkatapos tumulong ng mga batang nasa edad 9–12 sa paglikas kahit pa limitado ang kanilang kayang gawin (Hal. pag-recharge ng cellphone) ay posibleng mag-iwan ng kamalayang naisasantabi at hindi makitang mahalaga rin ang pagkilos nila katulad ng mga batang nasa edad 13–17. Sa pagpapatuloy ng kuwentuhan, nabanggit ng mga kalahok na pinagkukunan nila ng impormasyon hindi lamang ang telebisyon at radyo, kundi anila, “sa tsismis, naririnig naming nag-uusap ang matatanda at nagroronda ang barangay.” Magkalapit halos ang kanilang mga tirahan kaya nakasanayan ng magkakapitbahay na magkuwentuhan kaya naipapasa ang impormasyon na may kinalaman sa kaligtasan ng mga tao sa panahon ng disaster partikular sa bagyo at pagbaha. Natuklasan sa daloy ng kuwentuhan kung paano nagtalaban ang isip at damdamin ng mga bata sa oras ng paglikas dulot ng matinding pagbaha. Napuna ang maraming beses na pagbanggit

sa mga mahal nila sa buhay na sumasalamin sa pagpapahalaga nila sa pamilya at sa iba pang kaanak na kanila ring kapitbahay sa lugar kung saan sila nakatira.

UGAT O SANHI NG PROBLEMA

Ang ikalawang bahagi ng K-U-L-T-U-R-A kaugnay ng Abot-málay ay tungkol sa kanilang pagkaunawa sa ugat o sanhi ng problema. Tinukoy ng mga batang kalahok na ang pagbaha sa kanilang lugar ay sanhi ng basura, pagputol ng puno, polusyon sa hangin, mababang lugar, malapit sa dagat, at kulang ng drainage. Napunang hindi naisip ng mga batang nasa edad 9–12 ang tungkol sa pisikal na lokasyon ng kanilang pook ngunit ang mga batang nasa edad 13–17 ay nagawang tukuyin ang bulnerableng lokasyon ng kanilang lugar, dahil anila, ito ay mababa, malapit sa lawa, at kulang sa drainage. Napansin ding lihis ang sagot ng mga batang nasa edad 9–12 tungkol sa polusyon ng hangin samantalang tungkol sa anyong tubig ang pinag-uusapang problema. Samantala, anuman ang edad ng mga bata, pangunahing tinukoy ng lahat ng mga kalahok ang basura bilang ugat o sanhi ng pagbaha sa kanilang pook at inilarawan ito nang may dagdag na detalye ng mga batang nasa edad 9–12 kaysa mga kalahok na edad 13–17 (Tingnan ang Transkrip 1).

TRANSKRIP 1

Mananaliksik : Sa palagay n'yo, bakit kaya bumabaha?
 Mga Bata : Basura.
 Bata : Basura itinatapon sa ilog.
 Bata : Nagkakalat.
 Bata : Basurang itinatapon sa kanal.
 Bata : Basura.
 Mananaliksik : Nakikita n'yo ba yung mga basura?
 Mga Bata : Opo.

Napagtanto na ang pagmalay ng mga bata sa ugat o sanhi ng problema ay may kinalaman sa biswal na proksimiti sa kanilang katawan. Pinakamalapit sa kanila ang problema ng basura dahil nakikita nila ito sa paligid ng kanilang bahay partikular sa bungad ng pinto at tapat ng bintana, gayundin, sa bakuran ng kanilang mga kapitbahay. Nagmula ang problema ng basura sa loob ng bahay na bahagi ng kanilang pang-arawaraw na pamumuhay. Ilan sa mga ito ay plastik o sachet na pinaglagyan nang naubos nilang kape, asukal, shampoo, sabong panlaba, at iba pa. Ang paraan ng pagsusuri ng mga bata sa ugat/ sanhi ng problema ay nagsimula sa pinakamalapit na bagay sa kanilang katawan, at basura ang may biswal na proksimiti sa kanilang katawan kaysa naputol na puno, polusyon sa hangin, dagat (lawa), at drainage. Ang biswal na proksimiti sa kanilang katawan ay katulad din ng naitalang resulta ng inisyal na pag-aaral ng mananaliksik tungkol sa kultura ng kalamidad sapagkat “ang binanggiti nilang ugat ng problema ay nasa hangganan ng ginagalawan nilang espasyo, ang loob-tapat-gilid-ilalim ng kanilang bahay...

”(Jumaquio-Ardales 110). Walang binanggit ang mga batang kalahok tungkol sa pag-apaw ng lawa bilang sanhi ng pagbaha sa kanilang tirahan sapagkat nasa kanilang isipan, basura ang pangunahing sanhi ng pagbaha sa kanilang lugar. Dahil dito, napagtantong may kinalaman ang biswal na proksimiti ng kanilang katawan sa pagtukoy ng ugat o sanhi ng problema dahil madalas na makita, maamoy o matapakan.

LAGAY O SITWASYON NG LUGAR

Ang ikatlong bahagi ng K-U-L-T-U-R-A kaugnay ng Abot-málay ay tungkol sa lagay o sitwasyon ng lugar sa panahon ng disaster. Inilarawan ng mga bata ang kanilang lugar sa panahon ng disaster, anila, lagpas tao ang baha, marumi ang tubig, tumatagal nang isa hanggang tatlong buwan ang baha, may naputol na mga puno, may nalunod, naghihirap ang mga tao, nagkakasakit ang mga bata, may namatay na mga hayop, nahirapan ang mga bata sa pag-aaral, walang kuryente, walang inuming tubig, may binubuhat na PWD, at mahirap ang buhay sa evacuation center. Naikuwento ng mga kalahok kung gaano kataas ang baha sa kanilang lugar, anila, “lagpas tao ‘pag malakas ang bagyo, hanggang bewang po...dibdib...lagpas tao.” Napansing biswal at hindi sistemang metrik ang paglalarawan ng mga bata sa tubig-baha dahil ginamit ang katawan bilang panukat, halimbawa, hanggang baywang, dibdib, lagpas tao ang taas ng tubig. Dagdag na katibayan ang detalyeng ito sa resulta ng panimulang pag-aaral ni Jumaquio-Ardales tungkol sa disaster, “... biswal silang magbigay ng impormasyon dahil ginamit ang bahagi ng katawan... halimbawa, itinuro ang sariling tuhod...upang ilarawan kung gaano kataas ang naranasan nilang baha, hindi nila ginamit o nabanggit man lang ang sistemang metrik ng Kanluran” (114-115). Bukod dito, naalala rin nila kung gaano katagal at karumi ang baha sa kanilang lugar, anila, “Isa hanggang tatlong buwan, madumi, makalat, parang swimming pool.” Nabanggit nila ang salitang swimming pool, bunga marahil ito ng kanilang kagustuhang lumangoy, magtampisaw, o maglaro sa tubig-baha sapagkat sa daloy ng kuwentuhan ay sabik nilang nabanggit ang bangkang yari sa boteng plastik at water lily na gamit nila sa paglangoy. Sa pagpapatuloy ng bahaginan, inilarawang nagkakasakit ang mga bata, ngunit ayon sa mga kalahok, sanay na sila sa ganoong sitwasyon kapag walang pambiling gamot ay tinitii hangga’t kaya ng kanilang katawan. Napunang mas mapagmasid sa paligid ang mga batang nasa edad 13–17 dahil nakita nila ang sitwasyon ng nakararaming tao tulad ng kakulangan sa alternatibong tirahan at pagkain, gayundin ang sanhi ng pagkakasakit ng mga kapuwa nila bata subalit ipinahayag na huwag itong indahin, anila, “immune na [kami] sa baha.” Ayon sa kanilang mga kuwento, “yung bahay namin, natanggal yung bubong, nilipad yung dingding...inanod yung mga

bahay...mahirap po kasi 'pagbaha, nalulubog ang bahay, naghihirap kasi baha, walang malipatan." Sa bahaging ito, napansin ang paulit-ulit nilang paglalarawan sa nangyari sa kanilang mga bahay sa panahon ng disaster. Samantala, madalas banggitin ng mga nasa edad 13–17 ang konsern tungkol sa pag-aaral kaysa mga batang nasa edad 9–12, anila, "nahihirapan sa pag-aaral, hirap pumasok sa paaralan gawa ng baha, yung iba pong bata naiwan dito. Minsan po, walang pera, malayo ang bayan medyo. . . magastos sa pamasaha, sa bangka po—kinse, tapos sa traysikel—sampu, bale, singkwenta balikan ang isang estudyante." Sa isinagawang sarbey sa pook ng pag-aaral, napag-alaman 66% ng mga sambahayan ay walang palagiang hanapbuhay kaya mabigat sa bulsa ng magulang ang PHP50.00 pamasaha ng bawat anak kung papasok araw-araw. Hindi naman maaaring lakarin ng mga batang kalahok hanggang sa paaralan sapagkat pagsakay lamang sa bangka ang tanging opsiyon para makatawid sa tubig-baha na lagpas tao.

Mahirap ang buhay sa komunidad ng mga bata at lalo itong lumulubha dahil sa madalas na pagbaha sa kanilang pamayanan. Kailangan nilang magbakwit kapag tumaas ang tubig. Kung sakaling tumigil ang mga bata sa evacuation center kasama ng kanilang pamilya ay napalapat sila sa paaralan ngunit ibang problema naman ang sinuong nila sa evacuation center. Ayon sa mga kalahok, magulo, mahirap, walang privacy, kulang ang pambili ng makakain, nagugutom at kumot lang ang partisyon ng mga pamilyang tumigil pansamantala sa klasrum. Dinig nila ang usapan ng mga tao, ingay ng mga bata, iyak ng mga sanggol, pati hilik sa gabi ng ilang nagbakwit. Dagdag pang kuwento, may dalagitang binantayan ng kanilang alagang aso noong naiwan siyang mag-isa sa maliit nilang partisyon sa loob ng klasrum habang naghahanapbuhay ang kaniyang mga magulang dahil hindi lahat ng mga tao sa evacuation center ay mapagkakatiwalaan. Sa paraan ng pagkukuwento, nabanggit ng mga batang nasa edad 9–12 ang aktuwal na nakikita ng kanilang mata subalit sa mga batang nasa edad 13–17, may karagdagang impormasyon at hindi lang direktang nakita sapagkat tinukoy na mula sa gobyerno ang mga relief good at sa NFA galing ang bigas (Tingnan ang Transkrip 2).

TRANSKRIP 2

- Mga Bata (9–12 taon) : Nagugutom po kasi 'yung ibang pamilya, short ang budget
- Mga Bata (9–12 taon) : Kapag hindi nakarating ang relief goods, walang makain
- Mga Bata (13–17) : May relief goods po sa evacuation center bigay ng gobyerno. Yung bigas po sa NFA.

Sa kabuuan, ang pagmalay ng mga kalahok sa kalagayan ng kanilang lugar sa panahon ng pagbaha ay kapuwa nakatuon sa pisikal at emosyonal na kapaligiran sapagkat nailarawan nila ang napinsalang mga buhay at ari-arian, gayundin, ang damdamin tungkol sa mahirap na pamumuhay subalit may karagdagang detalye ang sagot ng mga batang nasa edad 13–17 na nagpamalas ng kanilang mas mapagmasid at sensitibong pandama sa paligid kaysa mga batang nasa edad 9–12. Sa paglalarawan ng mga bata ng kanilang sitwasyon sa panahon ng pagbaha, hindi nabakas sa boses, mukha, at galaw ng katawan na mabigat para sa kanila ang pagkukuwento. Napansing karaniwan pa rin ang tono ng boses, hindi malungkot ang kanilang mukha, hindi sila napapatigil, hindi tumatahimik o napapabuntong-hininga. Patunay ito sa pahayag nina Ladrigo-Ignacio at Perlas (210) na hindi traumatic para sa mga batang magkuwento ng kanilang karanasan tungkol sa disaster kung nakadistansiya na sila mula rito sa tulong ng panahon.

TIBOK NG PUSO O DAMDAMIN

Ang ikaapat na bahagi ng K-U-L-T-U-R-A kaugnay ng Abot-damá ay tungkol sa tibok ng puso o damdamin. Magkahalong mga emosyon ang naramdaman ng mga kalahok sa panahon ng pagbaha. Nakaramdam sila ng lungkot, takot, pangungulila, at saya. Lahat ay nakaramdam ng takot at lungkot subalit napunang magkaiba ang dahilan ng kanilang pagkalungkot. Para sa mga batang nasa edad 9–12, wala silang makalaro dahil sa baha. Para sa edad 13–17, ang pagliban sa klase dahil kapos o walang pamasaha (Tingnan ang Transkrip 3).

TRANSKRIP 3

Mga Bata : Malungkot po kasi hindi mo maiwasang isipin ang sitwasyon. Bilang estudyante po, mahirap kasi nasa gitna ka ng isang malaking problema, kahit tinatamad ka, kailangan pumasok kasi mahalaga ang pag-aaral kasi nga education is key to success kaya kailangan magpursige. Malungkot kasi gustong pumasok, hindi makapasok mataas 'yung baha. Malungkot, di mapigilang umiyak kasi 'di makapasok, walang pamasaha.

Sa kabilang banda, napansing mahalaga rin sa mga kalahok na maglaro o maglibang. Sa panahon ng pagbaha, nagawa nilang maghanap ng pagkakataong tumawa at maging masaya sa simpleng pakipagkulitan sa kapuwa nila bata. Ginamit ng mga

nasa edad 9–12 ang salitang ‘laro’ samantalang ang mga nasa edad 13–17 ay salitang ‘libangan’ ngunit lahat sila ay gumamit ng salitang “naglandi” para tukuyin ang paglalaro sa tubig-baha. Anila, gumawa sila ng bangkang yari sa water lily at boteng plastik dahil nais nilang magtampisaw, lumangoy, maglaro/ maglibang o maglandi sa tubig. Napansin sa tono ng boses at ekspresyon ng mga mukha na masayang-masaya ang mga kalahok tungkol dito (Tingnan ang Transkrip 4).

TRANSKRIP 4

Mananaliksik : Anong pakiramdam n’yo pag gumagawa kayo ng water lily na bangka?
Mga Bata : Masaya. Masaya po!!!!
Mananaliksik : Bakit?
Mga Bata : Naglalandi po ng tubig. Naglalandi po.
Bata : Libangan na rin po.
Mananaliksik : P’wede bang gawin ‘yon?
Bata : Madumi [tubig-baha].

Sa gitna ng tawanan at biruan, alam nilang walang hihigit pa sa kasiyahang bumalik at mamuhay sa sariling espasyo dahil na-miss ‘yung bahay, isang maikling pahayag ngunit may kinalaman pa rin sa kanilang damdamin (Tingnan ang Transkrip 5).

TRANSKRIP 5

Bata : Nami-miss yung bahay.
Mananaliksik : Bakit n’yo nami-miss ang bahay?
Mga Bata : Masaya sa bahay.

Sa kabuuan, ang tibok ng puso ng mga kalahok sa panahon ng pagbaha ay magkahalong emosyon (tákot, lungkot, sayá). Mahalaga sa mga batang makapaglaro/ makapaglibang dahil sa tawanan ay gumaan ang kanilang pakiramdam sa gitna ng mahirap na pamumuhay dulot ng matagalang pagbaha sa kanilang lugar. Subalit sa gitna ng tawanan, nangungulila sila sa personal na espasyong malapit sa kanilang puso, anila, “masaya sa bahay.” Muli, nagpahayag ang mga kalahok ng pagpapahalaga sa personal na espasyo, ang kanilang bahay.

UGALING IPINAMALAS

Ang ikalimang bahagi ng K-U-L-T-U-R-A kaugnay ng Abot-dama ay tungkol sa ugaling ipinamalas sa panahon ng disaster. Sa simula ng kuwentuhan, binanggit ng mga kalahok na hindi sila pumasok sa paaaralan, tinatamad dahil umuulan; at habang nasa evacuation center, wala silang ginawa kundi kumain, matulog, gumala, maglaro, at kumain uli kaya ipinalagay ang sarili na batugan. Pahayag nila, “Basta po nakakatamad, siksikan po d’un, mas maganda sa bahay.” Sa kabila nito, may ilang batang nag-alaga ng kapatid at nagbantay ng tindahan kahit gusto sanang maglaro kasama ng kapuwa nila bata. Sa ganito ipinamalas ng mga bata ang pagiging matulongin sa pamilya sapagkat kahit may personal silang nais gawin (lumabas at makipaglaro) ay pinili nila ang bagay na kailangang gawin, tumulong sa pamilya. Bagaman may nagpamalas ng katamaran sa panahon ng disaster, hindi ito ang karaniwang pag-uugali ng mga kalahok kung babalikan ang iskima tungkol sa kanilang sarili (nasa Pigura 7). Dahil dito, napagtanto na ang ipinamalas na katamaran ay dulot ng eksternal na kapaligiran sa panahon ng disaster dahil malakas na buhos ng ulan at masikip na espasyo sa evacuation para sa aktibong pagkilos. Hindi nila likás na ugali ang katamaran sapagkat hindi ito nagmula sa kanilang loob, taliwas sa taglay nilang iskima tungkol sa sariling mga katangian.

REAKSIYON

Ang ikaanim na bahagi ng K-U-L-T-U-R-A kaugnay ng Abot-kaya ay tungkol sa reaksiyon upang pansamantala silang makaraos/ makatawid sa panahon ng disaster. Itinuring na reaksiyon kung ito kaagad ang ginawa na may kinalaman sa pagbaha. Napansing lahat ng mga reaksiyon sa panahon ng pagbaha ay bunsod ng eksternal na mga salik. Pangunahin dito, ang pisikal na pagtaas ng tubig kaya lahat sila ay nagbuhat ng mga gamit, nagsuot ng bota, bumaybay sa mga kahoy o sakong daan, at kung hindi gaanong mataas ang tubig ay nanatili sila sa loob ng bahay. Ang pangalawa ay may kinalaman sa mga tao sa kanilang paligid tulad ng pamilya, kaibigan, at kaklaseng nais nilang maging ligtas sa panahon ng pagbaha kaya nagkusa silang tumulong, nakipag-usap, at nag-text. Dahil dito, maituturing ang tubig-baha at mga tao sa kanilang paligid bilang dalawang eksternal na salik sa naging reaksiyon ng mga batang kalahok sa panahon ng disaster. Kaya ang unang reaksiyon ng mga bata sa panahon ng pagbaha ay nagsuot ng bota, tumulong sa pagtaas ng mga damit, at nag-charge ng cellphone para makapag-text dahil walang kuryente sa kanilang lugar sa panahon ng pagbaha. Kapag tumaas ang tubig, lahat ng mga kalahok ay lumilikas kasama ng kanilang pamilya ngunit napansin sa kuwento ng mga batang may agam-agam sa paglikas at anila, “Sana po,

'di na bumaha, dahil 'pag mababa po yung baha, hindi na kami lilikas.' Sa maikling pahayag, mababanaag ang kagustuhan ng mga batang manatili sa sariling bahay sa halip na lumikas. Sa katunayan, kahit pa binaha ang kanilang pook-tirahan, basta kaya pa nilang maglakad sa tubig-baha ay pinipili nilang manatili sa sariling bahay, "Pag mababa po yung baha, hindi kami lumilikas." Kahit malakas ang bagyo o hanging habagat ay hindi sila umaalis sa loob ng sariling bahay (Tingnan ang Transkrip 6).

TRANSKRIP 6

Mga Bata : Minsan malakas 'yung hangin.
Mananaliksik : Anong ginagawa n'yo pag malakas ang hangin?
Bata : Nasa loob lang ng bahay.

Ang kanilang unang hakbang sa gitna ng masungit na panahon ay manatili sa loob ng bahay kahit malakas ang hangin at kung hindi lagpas tao ang baha. Kung sakaling kailangan nilang lumabas ng bahay, may pansamantalang daanan ng mga tao na yari sa pinagdugtong-dugtong na mga kahoy at mga sakong puno ng lupa. Para sa mga batang nasa edad 9–12, kailangang aktuwal nilang nakikita ang pansamantalang daanan para manatili silang ligtas—dumadaan sa puwedeng daanan, sa mga sakong may lupa, tumutulay sa puwedeng tulayan, sa mga hanay na bato at mga kahoy. Samantala, sa mga batang nasa edad 13–17, naisip nilang higit na magiging ligtas kapag tinatandaan ang sinasabi ng magulang, umiiwas sa kawad ng kuryente, tumatabi sa walang babagsak na puno. Bukod pa rito, ang mga nasa edad 13–17 ay gumagamit ng modernong teknolohiya upang manatiling ligtas sa gitna ng baha. Nagte-text sa kanilang mga kaedad para alam din nila kung anong gagawin at para maibahagi sa iba. Ipinakita sa pahayag na ito ang kagustuhan nilang magpakalat ng impormasyon gamit ang kanilang cellphone upang maging handa ang iba pang bata sa panahon ng disaster.

ANGKING PAGKILOS

Ang huling bahagi ng K-U-L-T-U-R-A kaugnay ng Abot-káya ay tungkol sa angking pagkilos sa panahon ng disaster. Itinuturing itong angking pagkilos kung nakaugat sa kanilang paniniwala/ pagpapahalaga sa buhay kaya determinado at palagi nilang gagawin. Batay sa datos, ang angking pagkilos ng mga batang kalahok sa panahon ng pagbaha ay paglalaro gamit ang bangkang water lily, pag-aaral kahit nahihirapan, at pag-shout out. Itinuring na angking pagkilos ang paggawa ng bangkang water lily sapagkat binuo nila ito sa kabila ng mahigpit na bilin ng mga magulang na iwasan ito. Nais nilang makasama ang mga kalara/kaibigan na lumangoy, magtawanan,

magkulitan dahil nagpapagaan ito ng kanilang pakiramdam. Natuto silang lumangoy sa iba't ibang paraan, may tinuruan ng nakatatanda, may nalaglag sa tubig at kusang kumawag para makaligtas hanggang sa matuto, at may ibang hindi natuto ngunit hindi pa rin napigilang magtampisaw sa tubig. Naipamalas nila ang malikhaing imahinasyon upang gawing bangka ang mga water lily. Tulung-tulong silang gumawa, pinagsama-sama ang water lily at saka tinalian kasama ng mga boteng plastik. Ginamit nila ang bangkang water lily sa paglalandi sa tubig-baha. Ang salitang 'paglalandi' ay tinumbasan ng 'laro' ng mga batang nasa edad 9–12 at 'libangan' naman ng mga nasa edad 13–17. Napansing tila balewala sa mga batang nasa edad 9–12 ang kulay at amoy ng tubig dahil sabik silang ilarawan ito bilang bahagi ng karanasan sa paglalaro habang may ilang batang nasa edad 13–17 na nagsabing marumi at delikado ito. Ganoon pa man, natuwa ang karamihan ng mga bata (anuman ang edad) nang ibinida nila sa kuwentuhan ang bangkang water lily. Nais ng mga batang maghalakhakan, magbiruan, magpaligsahan (katulad sa paglangoy) upang ngumiti, tumawa, at maging masaya. Nakagawa sila ng paraang hanapin ang espasyo ng laro/ libangan sa gitna ng tubig-baha. Kailangan ng mga batang maglaro/ maglibang upang makakuha ng positibong enerhiyang magpapagaan ng kanilang pakiramdam kaya hindi nakapagtataakang tila 'swimming pool' ang tingin nila sa tubig-baha. Magandang pagkakataon para sa kanila na gumawa ng bangkang water lily dahil maaari nila itong makontrol patungo sa direksiyong nais nilang puntahan (Tingnan ang Transkrip 7).

TRANSKRIP 7

Mananaliksik : Paano ginagawa 'yung bangkang water lily?
 Mga Bata : Sa ilalim lalagyan ng parang bangka o kaya bote.
 Pagsasama-samahin lang po 'yung water lily tapos tatalian.
 Mananaliksik : Bakit kayo gumagawa ng bangkang water lily?
 Mga Bata : Para po makaligtas.
 Mananaliksik : Saan?
 Bata : Sa baha.
 Mananaliksik : Bakit saan ba kayo pupunta?
 Bata : Kung saan may mataas na lugar.

Nakita ng mga bata na potensiyal na espasyo ang tubig-baha para maging lugar na palaruan samantalang problema naman ang tingin dito ng mga matatanda. Kaya karamihan sa mga kalahok ay gumawa ng bangkang water lily nang walang paalam sa magulang. Bakit? Dahil labis nilang gustong maglaro/maglibang, tumawa, at maging masaya. Nakatulong ang paglalaro upang gumaan ang kanilang pakiramdam sa gitna ng mahirap na buhay sa panahon ng pagbaha. Bahagi rin ng kanilang araw-araw na pamumuhay ang pag-aaral kahit may baha. Kung babalikan ang nauna nilang mga kuwento, nalungkot ang mga batang kalahok noong hindi sila

nakapasok sa paaralan dahil sa baha. Naranasan nila ang kulang/walang pamasaha, gumamit sila ng kandila habang gumagawa ng assignment sa evacuation center, tumulay sa mga upuan para makatawid sa baha, at gumamit ng stage para maging klasrum. Nang tanungin sila kung sino yaong mga pursigido pa ring mag-aral kahit may baha, naguunahan ang mga bata sa pagtaas ng kamay at sumagot ng “Kami po!” Katulad ng madalas nilang sabihin, “Mahirap kumilos kapag baha.” Subalit sa kabila nito ay marami sa mga kalahok na matiyagang nag-aral sa pag-asang makatulong sa kanilang pamilya balang araw. Nabanggit din nila sa kuwentuhan ang pagtatanim para may makain (Tingnan ang Transkrip 8).

Kung susuriin nang malapitan ang sagot ng mga kalahok, nakaugat ito sa pangunahing pangangailangan para mabuhay at makaraos ang pamilya sa panahon ng disaster. Anila, “Magtanim po ng makakain ‘pag baha.” Naisip nila ito nang may malinaw na kaugnayan sa kanilang personal na pagdanas ng sitwasyon, ang magutom. Bagaman pinalutang ang tubig-baha bilang tiyak na hadlang para makapagtanim ng gulay ay nagawa nila itong burahin sa pagbanggit ng mga paraan o hakbang para lagpasan ang problema ng baha, “Di, ilagay sa paso, yung gumagapang na lang ang itanim para nasa bubong.” Dagdag pa rito, ibinahagi ng mga kalahok sa kuwentuhan ang pagnanais na mag-shout out partikular ng mga nasa edad 13–17. Ang terminong ‘shout out’ ay ginagamit sa social network kung may nais sabihin sa onlayn. Subalit sa daloy ng kuwentuhan, hindi onlayn kundi harapang interaksyon at partisipasyon ang ibig nilang sabihin sa mag-shout out. Sa pahayag ng mga kalahok, “Dapat po, mag-shout out kasi ‘yung mga bata nagbibigay ng ideya pero di nila kayang gawin kasi mga bata pa ... kaya, dapat pong mag-shout out.” Ang pag-shout out ay tanda ng hangaring magpahayag ng kanilang naiisip na maaaring makatulong sa kanilang barangay. Napansing ang angking pagkilos ng mga kalahok ay may kinalaman sa kanilang sarili, pamilya, at barangay.

TRANSKRIP 8

Mga Bata	:	Magtanim po ng makakain ‘pag baha.
Mananaliksik	:	Ano-anong makakain na puwede n’yong itanim?
Mga Bata	:	Talong. Sitaw. Gulay.
Bata	:	E, pa’no ka magtanim, laging baha?
Bata	:	‘Di, ilagay sa paso.
Bata	:	‘Yung gumagapang na lang ang itanim para nasa bubong.

Sa pangkalahatan, ang direktang karanasan sa pagbaha ay nagsilbing pangunahing batis ng K-U-L-T-U-R-A sa pagsipat-suri ng Abot-málay, Abot-damá, at Abot-káya ng mga bata sa panahon ng disaster (Tingnan ang Figura 8).

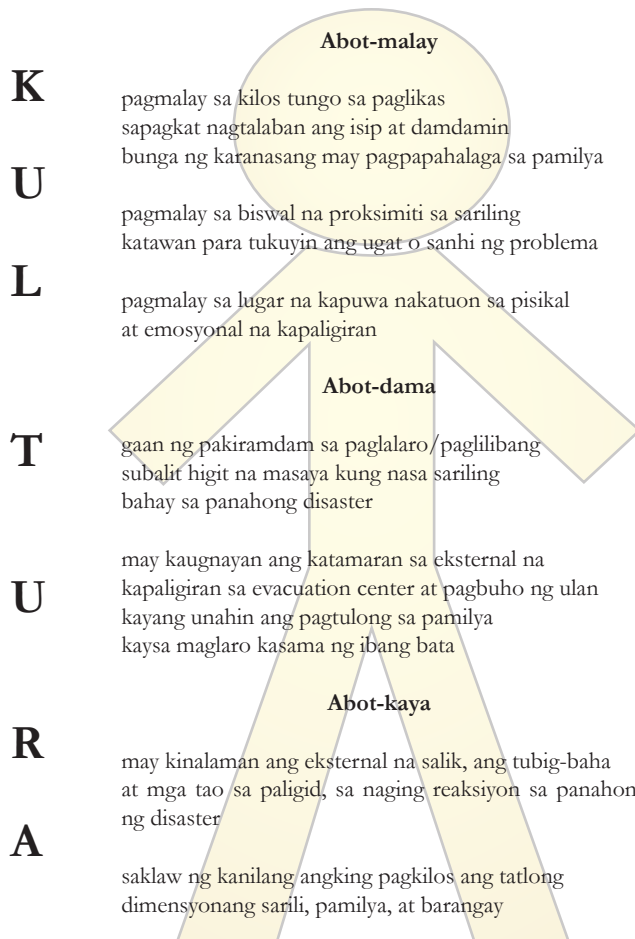

Figura 8. K-U-L-T-U-R-A: Tinig-danas ng mga bata sa panahon ng disaster.

KONGKLUSYON

Sa paggamit ng modelong mnemonic na K-U-L-T-U-R-A, nasuri ang awtentikong datos mula sa naratibo ng karanasan ng bulnerableng sektor, partikular ng mga batang apektado ng disaster sa kanilang pook-tirahan. Sa bahaging ito, nais bigyang-diin ang tatlong mahalagang bagay na natuklasan sa isinagawang saliksik. Una, hindi sistemang metrik ng Kanluran kundi paraang biswal ang paglalarawan ng mga kalahok gamit ang sariling katawan bilang panukat, at ayon sa kanila, hanggang tuhod, hanggang baywang, abot hanggang leeg, lagpas tao ang tubig-baha. Mainam itong pagnilayan ng mga praktisyoner sa midya, gayundin sa akademya na madalas gamitin ang denumerong panukat sa pag-uulat at/o pagsusulat subalit hindi lapat

sa paraang biswal na panukat ng mga Filipino. Ikalawa, nais manatili ng mga batang kalahok sa kanilang sariling bahay. Sanay silang kumilos sa personal nilang espasyo dahil bahagi ito ng kanilang pang-araw-araw na paghinga. Sa loob ng kanilang bahay (anuman ang katangian), nagagawa nila ayon sa nakagawian, ang matulog, kumain, maglaro, magaral, at iba pa. Kaya ang umiiral na interbensiyon ng DRRM na magbakwit ang mga sambahayan at tumigil sa evacuation center ay hindi nagpapahalaga/ hindi sensitibo sa kulturang Filipino. Dahil sa pag-iral ng palagiang pagbakwit, tinatangal ang likas na ginhawa na tanging nadarama sa sariling bahay, sa personal at pamilyar na espasyo ng mga bata. Ikatlo, ang hangganan ng kanilang pananaw sa pagsusuri ng ugat o sanhi ng problema ay may kinalaman sa proksimiti ng kanilang katawan. Napagtanto na anuman ang direktang nakikita o nararanasan ng mga kalahok, iyon ang nagsilbing batayan ng kanilang pagkukuro. Nakapagtataakang napakalapit lamang ng kanilang mga bahay sa lawa subalit hindi ito nabigyang-pansin, sa halip, kung ano ang araw-araw nilang nakita at naranasan, iyon ang nagsilbing batayan ng kanilang pagkukuro tungkol sa ugat ng pagbaha sa kanilang lugar, walang iba kundi ang mga basura. Batay sa resulta ng pananaliksik, maaari itong gamiting batayan sa pagpanday ng kamalayan ng mga Filipino, lalo ng mga bata at kabataan. Napagtantong may kinalaman sa pangaraw-araw na karanasan ang nabuong kuru-kuro ng mga kalahok. Patunay na makapangyarihan ang kultura. Makapangyarihang maimpluwensiyahan ang pagbabago ng pananaw, damdamin, at pagkilos na maaaring makatulong sa pagharap ng buong bansa sa disaster. Ilan sa mga ito ang palagiang usapin tungkol sa patuloy na pagbalik ng mga tao sa kanilang mga bahay kahit nakatirik ito sa mapanganib/bulnerableng lokasyon; ang madalas na paglikas at pananatili sa mga evacuation center; ang umiiral na sistema sa pagbibigay ng ayuda; at higit sa lahat, ang papel ng mga tao sa muling pagbangon mula sa naranasang mga pinsalang dulot ng disaster. Dahil dito, kailangang makausap at makasalamuha ang mga naninirahan sa mismong lugar na apektado upang tunay na marinig ang kanilang tinig-danas at suriin ang K-U-L-T-U-R-A na maaaring makatulong sa pagbuo ng mga polisiya at programa upang tuluyang maresolba ang matagalang pagbaha sa lokal na mga pamayanan sa Pilipinas.

PAGKILALA

(1) Pinasasalamatang ang mga bata at kanilang pamilya at pamayanang naging bahagi ng saliksik; (2) Kinikilala ang suporta ng Pamantasang De La Salle sa ipinagkaloob na Faculty Dissertation Grant para sa isinagawang pag-aaral.

SANGGUNIAN

- Alejo, Albert S.J. *Tao po! Tuloy! Isang Landas ng Pag-unawa sa Loob ng Tao [Tao po! Tuloy! A Path Towards Understanding the Loob in Mankind]*. Ateneo de Manila University Office of Research and Publications, 1990. Limbag.
- Ardales, Gregorio Jr. Trends in Rainfall and the Causes of Flood Events in the Municipalities of Los Baños and Bay, Laguna, Philippines. *Journal of Nature Studies* 14 (2): 40-53. March 2015. Web. <[http://www.journalofnaturestudies.org/files/JNS14-2/14\(2\)%2040-53%20Ardales-fullpaper.pdf](http://www.journalofnaturestudies.org/files/JNS14-2/14(2)%2040-53%20Ardales-fullpaper.pdf)>
- Bankoff, Greg. *Cultures of Disaster. Society and Natural Hazard in the Philippines*. Routledge, 2003. Limbag.
- Calzeta, Eduardo C. Development of Flood Risk Assessment Tool and Early Warning System for the Municipalities of Bay, Laguna, Philippines. Disertasyon. Unibersidad ng Pilipinas Los Baños, 2013.
- Cannon, Terry. "Disasters, Climate Change and the Significance of Culture." *Cultures and Disastes. Understanding Cultural Framings in Disaster Risk Reduction*. Fred Krüger et al. (mga patnugot), Routledge, 2015. Limbag.
- Carandang, Maria Lourdes at Ma. Kathleen Bernadette Nisperos. *Pakikipagkapwa damdamin: Accompanying Survivors of Disasters*. Bookmark, 1996. Limbag.
- Farokhi, Masoumeh at Masoud Hashemi. "The Analysis of Children's Drawings: Social, Emotional, Physical, and Psychological Aspects." *Procedia: Social and Behavioral Sciences*, tomo 30, 2011, pp. 2219-2224. Web. <www.ac.els-cdn.com/S187704211022580/1-s2.0-S18770422811022580-main.pdf>
- Jumaquio-Ardales, Alona. "K-U-L-T-U-R-A: Ang Karanasan nina Nanay Marina at Gemma tungkol sa Problema ng Pagbaha sa Brgy. Aplaya, Sta. Rosa, Laguna/ K-U-L-T-U-R-A: The Experience of Nanay Marina and Gemma on the Flooding Problem in Brgy. Aplaya, Sta. Rosa, Laguna." *Malay*, 27.2 (2015): 102-117. Limbag.
- Ladrado-Ignacio, Lourdes at Antonio P. Perlas. *From Victims to Survivors. Psychosocial Intervention in Disaster Management*. UP Manila Information, Publication, and Public Affairs Office, 1994. Limbag.
- Laguna Lake Development Authority. *Resolution No. 113, Series of 1999*. Web. <<http://llda.gov.ph/wp-content/uploads/dox/br/shoreland/br113s1999.pdf>>

- -- *Laguna de Bay. Environment Monitor 2009*. Web. <<http://llda.gov.ph/wpcontent/uploads/dox/ldbem/2009/LdBEM2009.pdf>>
- Pezdek, Kathy at Chantal Roe. "Memory of Childhood Events: How Suggestible Is It?" *Consciousness and Cognition*, tomo 3, 1994, pp. 374-387. Web. <www.cgu.edu/include/How_suggestible.pdf>
- Save the Children. *Reducing Risks, Enhancing Resilience. Save the Children's Approach to Disaster Risk Reduction and Climate Change Adaptation*, 2015. Web. <www.preventionweb.net/files/globalplatform/5194f8f53c51bReducing_Risk_Enhancing_Resilience_WEB_Low_Res_FINAL.pdf>
- Thiele, Leslie P. *Sustainability. Key Concepts*. UK: Polity Press, 2013. Limbag.
- Timbreza, Florentino T. *Mga Hugis ng Kaisipang Pilipino*. Rex Book Store, 1989. Limbag.
- United Nations Environment Programme. *PROVIA Guidance on Assessing Vulnerability, Impacts and Adaptation to Climate Change*, 2013. Web. <www.unep.org/provia/Portals/24128/PROVIA_guidance_report_low_resolution.pdf>
- United Nations Children's Fund. *Unless We Act Now. The Impact of Climate Change to Children*, 2015. Web. www.unicef.org/publications/files/Unless_we_act_now_The_impact_of_climate_change_on_children.pdf >
- United Nations Children's Fund-Philippines. *Disaster Risk Reduction*. Web.<www.unicef.org/philippines/risk.html#.VitO2mQrJhB>
- United Nations International Strategy for Disaster Reduction. *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction*, 2015. Web. <www.preventionweb.net/files/43291sendaiframeworkfordrren.pdf>
- United Nations. OCHA. *Message on Internal Displacement*. June 2018. Web. <https://www.unocha.org/sites/unocha/files/OOM_IDPs_June2018.pdf> Web. June 2018.
- Van Dijk, Teun A. "Appendix: Transcribing Conventions." *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multi-disciplinary Introduction*, 313-314. Sage, 1997. Limbag.

Alona Jumaquio-Ardales <alona.ardales@dlsu.edu.ph> is a faculty member at the De La Salle University. She received her Ph.D. in Philippine Studies from the same university.